

UOT 94; 94 (479.24); 94”19/...

AZƏRBAYCAN XALQININ VƏTƏN MÜHARİBƏSİ VƏ KANADANIN XARİCİ SİYASƏTİNİN İKİLİ STANDARTLARI**Rövşən Q.HƏTƏMOV***

Azərbaycan Respublikası ərazisinin bir hissəsinin Ermənistanın təcavüzü nəticəsində 30 ildən çox işğal altında qalması faktı ilə barışmayaraq və beynəlxalq təşkilatların “sülhməramlı tövsiyələri”nin nəticəsizliyinə əmin olduğdan sonra ərazi bütövlüyünü öz qüvvəsi ilə bərpa etmək qərarına gəldi. Azərbaycanın bu mübarizəsi əsil Vətən müharibəsinə çevrildi. Vətən müharibəsi Azərbaycanın dünyada həqiqi dostlarını və bədxahlarını da göstərdi. Münaqişə bölgəsindən çox uzaqda yerləşən və separatçı çıxışların hansı fəlakətlər törədə biləcəyini öz tarixində yaşamış Kanadanın Azərbaycan Respublikasının özünün suveren hüquqlarının müdafiəsi naminə həyata keçirdiyi tədbirlərə münasibətdə ikili standartlara istinad etməsi bir sıra amillər ilə bağlı idi.

Təəssüflə qeyd etmək lazımdır ki, Kanada cəmiyyətinin, siyasi dairələrinin və hakimiyyət orqanlarının Azərbaycan xalqının Vətən müharibəsinə münasibəti onların bəyan etdikləri prinsiplərə müvafiq olmamışdır. Kanadanın rəsmi dairələrinin Azərbaycan Respublikasının özünün suveren hüquqlarının müdafiəsi naminə həyata keçirdiyi tədbirlərə münasibətdə tutduğu mövqeyin qiymətləndirilməsi və səbəblərinin araşdırılması elmi maraq kəsb edir. Bu mövzunun nəzərdən keçirilməsi üçün Kanadanın Ermənistan-Azərbaycan, Dağlıq Qarabağ münaqişəsinə münasibətdə tutduğu mövqeni nəzərdən keçirməklə yanaşı Vətən müharibəsi dövründə Kanada hökumətinin və parlamentinin məsələ ilə bağlı müzakirələrinə və qəbul edilən qərarlara təsir etmiş amillərə, o cümlədən erməni diasporasının fəaliyyətinə diqqət yetirilməsinə ehtiyac vardır. Bu məsələlərin araşdırılması Azərbaycan Respublikasının Kanada krallığı ilə münasibətlərinin gələcək meyllərini, regionda daimi sülhün yaradılmasında xarici amillərin rolunu müəyyənləşdirməyə imkan verərdi.

Açar sözlər: Azərbaycan, Vətən müharibəsi, Qarabağ, Kanada, erməni lobbizmi, Kvebek separatizmi

Giriş. Müasir dövrdə suveren dövlətlərin öz ərazi bütövlüklərinin müdafiəsi və xarici təcavüzə son qoyulması üçün zəruri tədbirlərdən istifadə etmək kimi qanuni hüquqlarının gerçəkləşdirilmək səyləri bir qayda olaraq dünyanın aparıcı güc mərkəzlərinin maraqları prizmasından ikili standartlar ilə qarşılaşmaqdadır. Dünyanın bir bölgəsində separatizmi ittiham edən və dövlətlərin ərazi bütövlüyünün bərpasını qətiyyətlə tələb edən güc mərkəzləri digər bölgədə dövlətlərin separatizmə qarşı mübarizəsinə mane olmaq məqsədi ilə

* *Bakı Dövlət Universitetinin dosenti; rovshanhatamov@bsu.edu.az;
ORCID ID: 0000-0002-5853-4617*

münaqişələrin dinc yolla və insan hüquqlarına hörmətlə yanaşılması prinsipi əsasında nizamlanmasında təkid edir və hətta bu dövlətləri sanksiyalar ilə hədələməkdən belə çəkinmirlər. Münaqişələrin “dondurulması” və yaxud “alovlandırılması” qlobal güc mərkəzlərinin regional maraqlarının təmin edilməsi ilə bağlı baş verir. Münaqişələrin nizamlanmasına bu cür yanaşma beynəlxalq aləmdə xüsusi çəkisi olan dövlətlərin nüfuzuna ciddi zərbə vurmaqla yanaşı dövlətlərarası münasibətlərin prinsiplərini tənzimləyən beynəlxalq hüquq normalarını və beynəlxalq təşkilatların funksional potensialını şübhə altına alır. Bu, həmçinin on illiklər ərzində dünyada ədalətli və təhlükəsiz münasibətlər sisteminin və hüquq normalarının təsis edilməsində israr etmiş Kanada kimi dövlətlərin də nüfuzlarına zərbə vurur.

Kanadanın xarici siyasətini müəyyən edən amillər. Suveren dövlət tarixinin hələ bir əsrini başa vurmamış Kanadanın xarici siyasət fəaliyyətini müəyyən edən amillər sırasında ilk növbədə onun geosiyasi mövqeyi, sənaye cəhətdən inkişaf etmiş ölkə olması, ərazisinə görə dünyanın ikinci ölkəsi olması, əhalisinin çox millətli olması və franko-kanadalıların ölkənin daxili və xarici siyasət məsələlərinə təsiri, ABŞ ilə ənənəvi sıx əlaqələrinin olması və s. məsələlər diqqətə alınmalıdır. İkinci Dünya müharibəsindən sonra beynəlxalq münasibətlərdə daha fəal iştirak etmiş Kanada bütün dövlətlərin ciddi şəkildə riayət edəcəkləri ədalətli beynəlxalq hüquq normalarının yaradılmasına səy göstərmişdir. İstər “soyuq müharibə” dövründə, istərsə də ondan sonra keçən müddət ərzində Kanada qlobal və regional səviyyədə təhlükəsizliyin və sabitliyin möhkəmləndirilməsi istiqamətində fəal diplomatiya nümayiş etdirmişdir. Dövlətlərin ərazi bütövlüyünə və suverenliyinə hörmətlə yanaşılması, insan hüquqlarının və insanın təhlükəsizliyinin müdafiəsi, təcavüzkar və militarist siyasətin qınanılması və digər bu kimi mühüm prinsiplərə sadıqlıq Kanadanın xarici siyasətinin praktiki fəaliyyətində daim əsas götürülmüşdür. Kvebek separatizmi səbəbindən uzun illər hər an parçalanma təhlükəsi altında qalmış Kanada ərazi bütövlüyünün toxunulmazlığının dəyərini daha yaxşı dərk edir. XX əsrin 60-70-ci illərində separatizm zəminində terror zərbələrinə məruz qalmış Kanada zərurət yarandıqda hətta əyalətdə hərbi gücdən də istifadə etməkdən çəkinməmişdir. Əlbəttə, Kvebekdə franko-kanadalıların separatizmi ilə Azərbaycanın Dağlıq Qarabağ bölgəsində erməni separatizmi arasında müəyyən oxşarlıqlar olsa da, Kanada qonşu dövlətin ərazi iddiaları və genişmiqyaslı təcavüzü ilə qarşılaşmamış və əraziləri işğal altına düşməmişdir.

Bunları nəzərə alaraq ehtimal etmək olardı ki, Kanada Azərbaycanın üzləşdiyi bu problemə münasibətdə daha həssas yanaşacaq və separatizmi ittiham edərək dövlətlərin ərazi bütövlüyünün toxunulmazlığını və onların ərazilərini işğaldan azad etmələri üçün bütün vasitələrdən istifadə etmək kimi suveren hüquqlarının olduğunu israrla müdafiə edəcəkdir. Lakin Azərbaycan xalqı və dövləti ərazilərinin 30 ildən çox müddət ərzində işğal altında qalmasına və yüz minlərlə vətəndaşının doğma yurdlarından didərgin düşməsinə Kanada da daxil olmaqla Qərb ölkələrinin etinasızlığı və ikili standartlardan yanaşmasının şa-

hidi olmuşdur.

Kanada–Azərbaycan əlaqələrinin müasir vəziyyəti. Kanadanın Qafqaz bölgəsinə marağının artması XX əsrin 90-cı illərində SSRİ-nin süqutundan sonra müşahidə edilirdi. Kanada 1991-ci il dekabrın 25-də Azərbaycanın digər 10 postsovet respublikaları ilə birlikdə müstəqilliyini rəsmən tanısa da ölkəmizdə hələ də daimi fəaliyyət göstərən səfirliyini təsis etməmişdir. Halbuki, Azərbaycan Respublikası ikitərəfli münasibətlərin daha da inkişaf etdirilməsi niyyətinə sübut kimi 2004-cü ilin sentyabrında Ottavada səfirlik səviyyəsində rəsmi diplomatik nümayəndəliyini təsis etmişdir. Hər iki ölkənin qanunverici orqanlarında işçi və dostluq qrupları fəaliyyət göstərir. Azərbaycan və Kanada bir sıra beynəlxalq təşkilatlar – BMT, ATƏT, YUNESKO, İKAO və s. çərçivəsində əməkdaşlıq edirlər.

Azərbaycan ilə Kanada arasında iqtisadi-ticarət əlaqələri qeyri-sabit xarakterli olaraq qalmaqdadır və məhdud səviyyədə inkişaf etmişdir. Belə ki, 2016-cı ildə iki dövlət arasında ticarət dövriyyəsi 148 mln dollar idi ki, onun 13 mln dolları Kanadanın Azərbaycana ixracatı təşkil edirdi. 2017-ci ildə bu göstəricilər müvafiq olaraq, 1,34 mlrd dollar və 14,4 mln dollar, 2018-ci ildə 1,1 mlrd dollar və 11,5 mln dollar, 2019-cu ildə 285 mln dollar və 10,6 mln dollar, 2020-ci ildə isə 8,7 mln və 7,8 mln dollar olmuşdur [1]. 2020-ci ildə Kanadanın Azərbaycana ixracının 234 min dolları məbləğində olan hissəsini hərbi təyinatlı məhsullar təşkil etmişdir [2].

Münaqişənin həllinə münasibətdə Kanadanın mövqeyi. Kanadanın Ermənistan–Azərbaycan, Dağlıq Qarabağ münaqişəsi ilə bağlı yanaşması digər Qərb dövlətlərinin problemə münasibətini təkrarlayırdı. Xarici işlər nazirliyinin hər il fəaliyyəti ilə bağlı dərc etdiyi hesabatlarda ATƏT-in regional münaqişələrin qarşısının alınması, münaqişələrin həlli və münaqişədən sonrakı dövrdə bərpa işlərində əsas orqan olması vurğulanırdı. Kanada hesab edirdi ki, ATƏT özünün xüsusi qurumları vasitəsi ilə regionda uzun sürən münaqişələrdə tərəflərin arasında dialoqun inkişafına yardım etməklə gərginliyin azalmasına böyük töhfə verir.

Kanada ATƏT-in Minsk qrupunun üzvü qismində 1995-1996-cı illərdə münaqişə bölgəsində təşkilatın sülhməramlı qüvvələrinin yerləşdirilməsinə hazırlıq tədbirlərində fəal iştirak etmişdi. 1994-cü il dekabrın 20-də Vyanada ATƏT-in üzv dövlətlərinin ezam etdikləri hərbi ekspertlərinin iştirakı ilə yüksək səviyyəli planlaşdırma qrupu təsis edilmişdi. Qrupun əsas vəzifəsi Dağlıq Qarabağda yerləşdirilməsi nəzərdə tutulan ATƏT-in çoxmillətli sülhməramlı qüvvələrin yaradılması, onun quruluşuna və əməliyyatlara dair tələblərin müəyyən edilməsi, qüvvələrin sayı, onun komandanlığı, idarə olunması, maddi-texniki təminatı, qoşun hissələrini təqdim edən dövlətlər ilə razılaşmanın qaydaları və s. bu kimi məsələlər ilə bağlı tövsiyələrin hazırlanaraq təşkilatın sədrinə təqdim olunması idi. 1995-ci ilin sentyabrında Kanadanın da bu qrupda iştirakı qərara alındı. Kanada 3 nəfər qərargah zabiti ilə iştirak etdiyi bu

fəaliyyəti “Nylon” əməliyyatı adlandırdı. Kanada zabitləri qrupun Dağlıq Qarabağda apardığı kəşfiyyat tədbirlərində iştirak etdilər. Lakin 1995-ci ilin dekabrında Bosniya və Herseqovinada sülhü bərqərar etmək məqsədi ilə imzalanmış Deyton sazişinin müdafiəsi məqsədi ilə Kanada zabitlərindən 2 nəfəri Vyanaya ezam edildilər. 1996-cı il iyunun 7-də Kanadanın Vyanadakı səfirliyi və Kanada hərbi qrupunun rəhbərinin tövsiyəsi ilə Kanada qrupda iştirakını dayandırdı [3].

1999-cu ildə NATO-nun üzvü qismində Kanadanın silahlı qüvvələrinin BMT-nin sanksiyası olmadan Balkanda münəqişənin həllinə humanitar müdaxilədə iştirak etməklə cəlb olunması ilə ölkənin sülhməramlı obrazı aradan qalxdı. Kanada münəqişə tərəflərindən birinə qarşı hərbi qüvvədən istifadə olunması, mülki əhalinin müdafiə olunması, dinc şəraitdə birgə yaşayışa keçid məqsədi ilə polis rejiminin bərqərar edilməsi və mülki idarəçiliyin yaradılmasında iştirak edilməsi ilə sülhməramlı əməliyyatlarda iştirak edilməsinə maraq göstərirdi. Balkanda sülhməramlı əməliyyatlardan sonra NATO strateqləri öz müqəddəratının təyin edilməsi naminə etnik çıxışları anladan “balkanlaşdırılma” prosesinin Şərqə doğru yayılaraq Qara dəniz və Qafqaz bölgələrinin müstəqil dövlətlərində genişlənməyə başladığını nəzərdə tutan doktrina irəli sürdülər. Bu dövlətlərdə etnik münəqişələrin başlayacağı halda Avropa İttifaqına karbohidrogen məhsullarının təchizatında çətinliklərin yaranacağı ehtimalı NATO-nu və onun üzvü kimi Kanadanı bu məsələdə daha maraqlı tərəf kimi çıxış etməyə vadar edirdi. Kanada siyasi dairələri hesab edirdilər ki, Balkan bölgəsindən fərqli olaraq Cənubi Qafqazda meydana çıxan yeni müstəqil dövlətlər kifayət qədər zəngin tarixi keçmişə malik olan milli dövlətlərdir. Burada milli münəqişə zəminində başlayacaq çıxışların dövlətlərarası müharibəyə çevrilməsi daha çox mümkün hesab edilirdi. Kanada Qafqaz ilə bağlı siyasi baxışlarını müəyyənləşdirərkən bölgədə Rusiyanın güclü nüfuza malik olması amilini, xüsusilə diqqətə alırdı.

Kanadanın Qafqaz problemlərini tədqiq edən istər dövlət və istərsə də qeyri-dövlət tabeli kommersion və qeyri-kommersion xarakterli bir sıra ciddi elmi müəssisələri fəaliyyət göstərirdi. Onların sırasında Kanada beynəlxalq münasibətlər institutunu və Kanada strateji tədqiqatlar institutunu qeyd etmək olar. Bundan başqa Saymon Freyzer universitetində, Makhill universitetində, Vindzor universitetində çalışan bir neçə tədqiqatçı da Qafqaz problemləri ilə bağlı araşdırmalar aparırlar.

Kanadanın Qafqaz siyasətini onun siyasi və hərbi tərəfdaşlarının – ABŞ, Aİ və NATO-nun maraqları kontekstində nəzərdən keçirilməlidir. Kanadanın bütün siyasi və hərbi qərarları beynəlxalq aləmdə bu tərəfdaşlarının maraqları ilə sıx bağlı olmuşdur və bundan sonra da belə olacaqdır.

2001-ci ildən etibarən Kanada özünün silahlı qüvvələrinin struktur və təşkilatı cəhətdən yenidən qurulması zamanı münəqişə bölgəsində aparılan bir əməliyyatın gedişində üç ayrı əməliyyatın – sülhməramlı, humanitar və hərbi

əməliyyatların əlaqələndirilməsi haqqında qərara gəldi. Əfqanıstanda aparılan hərbi əməliyyatların təcrübəsi Kanadanın hərbi doktrinasında dəyişikliklərin edilməsini tələb edirdi. Hərbi dairələrin sənədlərində “üç məhəllədə müharibə” məfhumu əvəzinə daha çox “qiyamçılar əleyhinə əməliyyatlar” (counter-insurgency) məfhumu istifadə olunmağa başladı. Kanadanın da fəal müdafiə etdiyi “Müdafiə etmək öhdəliyi”nə görə beynəlxalq birlik digər səbəblər ilə yanaşı həm də qiyamçıların basqınları səbəbindən əhalisi böyük müsibətlər ilə qarşılaşmış dövlətlərə dərhal yardımın göstərilməsinə məsuliyyətlə yanaşmalıdır.

Deməli, istər BMT-də irəli sürdüyü təşəbbüsləri və NATO çərçivəsində iştirak etdiyi əməliyyatlarda qarşıya qoyduğu hədəfləri ilə Kanada qiyamçılara qarşı sərt tədbirlərin həyata keçirilməsini və müsibətlər ilə üzləşmiş əhalinin müdafiəsi üçün zəruri addımların atılmasının tərəfdarı kimi çıxış edir. Belə olduğu halda, Kanada Azərbaycanın yüz minlərlə qaçqın və məcburi köçkünü- nün iztirablardan xilas olunması üçün daha fəal diplomatiya nümayiş etdirməli idi. Nəzərə almaq lazımdır ki, 1993-cü ildə BMT-nin Təhlükəsizlik Şurası qəbul etdiyi 822, 853, 874 və 884 sayılı qətnamələr ilə Ermənistanın Azərbaycanın qanuni ərazisi olan Dağlıq Qarabağı və onun ətrafında 7 rayonu işğal etməsini pisləmişdi. BMT Nizamnaməsinin 25-ci maddəsinə əsasən bu qətnamələr Kanada da daxil olmaqla bütün üzv dövlətlər üçün məcburi xarakter daşıyırdı. Kanada rəsmi dairələrinin Ermənistan-Azərbaycan, Dağlıq Qarabağ münaqişəsinə yanaşması ilə bağlı bəyanatlarında həmişə Dağlıq Qarabağ bölgəsinin və onun ətrafında yerləşən işğal olunmuş 7 rayon da daxil olmaqla Azərbaycanın ərazi bütövlüyünün tanınması, münaqişənin ATƏT-in Minsk qrupu prosesi çərçivəsində dinc yolla həll edilməsi prinsipinə dəstəyi vurğulanmışdır.

Münaqişənin nizamlanması ilə bağlı prosesdə müəyyənləşdirdiyi mövqedən çıxış edən Kanada hökuməti 2016-cı ildə bölgədə hərbi əməliyyatların başlanmasından narahatlığını ifadə etmişdi. Kanadanın xarici işlər naziri Stefan Dion aprelin 3-də verdiyi bəyanatında Kanadanın Dağlıq Qarabağda hərbi gərginliyin artmasından narahatlığını ifadə edərək tərəfləri bu əməldən çəkinməyə, dərhal atəşkəsi bərpa etməyə və ATƏT-in Minsk qrupu çərçivəsində dialoqu bərpa etməyə çağırırdı [4]. 2020-ci ilin iyulunda Azərbaycan–Ermənistan sərhədində hərbi toqquşmalar baş verdiyi zaman Kanadanın xarici işlər naziri Fransua-Filipp Şampan bəyanatla çıxış edərək onun hökumətinin bununla bağlı narahatlığını bildirdi [5].

Kanada da daxil olmaqla Qərb ölkələri Cənubi Qafqaz ilə bağlı siyasi xətti müəyyən edərək Ermənistanın 30 ildən çox bir dövr ərzində Rusiya ilə ittifaqda olması faktını diqqətə almırdılar. Ermənistan Rusiyanın NATO-nun Şərqi doğru genişlənməsinə cavab olaraq təşəbbüs göstərdiyi Kollektiv Təhlükəsizlik Müqaviləsi Təşkilatının, həmçinin Avropa İttifaqına qarşı tədbir olaraq yaradılmış Avrasiya iqtisadi ittifaqının üzvüdür. Belə olduqda, əhalisi 3 mln nəfər olan Rusiya meyli Ermənistanın NATO üzvü və blokda ikinci böyük orduya sahib olan Türkiyədən və zəngin enerji potensialına malik olan

Azərbaycandan hansı səbəblərə görə Qərb ölkələri üçün daha strateji əhəmiyyətli olmasını anlamaq çətindir.

Kanadanın siyasi dairələrində Dağlıq Qarabağ bölgəsində erməni separatizmini müdafiə edən qüvvələr təkcə Kanadanın münafişə ilə bağlı mövqeyinə təsir göstərmək istiqamətində fəaliyyət göstərmir, həm də münafişə bölgəsinə qeyri-qanuni səfərlər edirdilər.

Kanadanın ictimaiyyətində münafişə haqqında rəyin formalaşması.

Vətən müharibəsinin ilk günlərində Kanada mətbuatı başlanan hərbi əməliyyatların guya Azərbaycan Respublikası ilə Dağlıq Qarabağ arasında getdiyini qeyd edir və guya bu münafişənin Azərbaycan ilə Ermənistan arasında birbaşa hərbi toqquşmaya gətirib çıxara biləcəyini iddia edirdi. Bu iddianın özü sübut edir ki, Kanada KİV-nin münafişənin mahiyyəti ilə bağlı səhih məlumatlara malik olmaları ölkə ictimaiyyətini də həqiqi vəziyyəti dərk etməsinə mənfi təsir göstərirdi.

Kanadalıların təsəvvüründə Ermənistanın obrazı daha çox Birinci Dünya müharibəsinin uydurulmuş hadisələri əsasında formalaşmışdı. Amerika missionerləri vasitəsi ilə ermənilərin guya Osmanlı imperiyasında qarşılaşdıqları müsibətlər haqqında məlumatları Kanada ictimaiyyətində şok və hiddət ilə qarşılanmışdı. Həmin dövrdə ictimai rəyi formalaşdıran Kanada kilsə dairələri bu məlumatların əsasında ermənilərin “faciəsi” haqqında təbliğat aparmışdılar. Daha sonra erməni qaçqınlarının Kanadaya gəldikləri zaman uydurduqları “faciəli hadisələr” haqqındakı “şahid ifadələri” Kanada cəmiyyətində tarixi yaddaşın formalaşmasına güclü təsir göstərmişdir. Məhz bu təbliğatın yekunu kimi Kanada rəsmi olaraq “erməni soyqırımı” haqqında yalanları tanımaq haqqında qərar qəbul etmişdir.

1980-ci ildən etibarən Kvebekin Milli məclisi ermənilərin “soyqırımı”nın tanınması məsələsini müdafiə edirdi. Kvebekin Milli məclisi 2003-cü il dekabrın 10-da 24 aprel tarixinin “erməni soyqırımı” günü kimi qeyd edilməsi haqqında qanun qəbul etdi. “Erməni soyqırımı”nı Ontario, Alberta və Britaniya Kolumbiyası əyalətləri də rəsmən tanımışdı.

2004-cü il aprelin 21-də Kanada parlamentinin icmalar palatası 153 səs lehinə və 68 səs əleyhinə olmaqla Osmanlı imperiyasında “1915-ci ildə ermənilərin soyqırımının tanınması” haqqında “Kveek bloku”ndan deputat Madlen Dalfon-Giral təklif etdiyi qətnamə layihəsini qəbul etdi. 2002-ci il iyunun 13-də belə bir qərarı Kanada parlamentinin Senatı da qəbul etmişdi.

Azərbaycanın Dağlıq Qarabağ bölgəsində erməni separatizminin başladığı ilk dövrdə Azərbaycanda milli-azadlıq hərəkatı da genişlənməyə başladığı üçün Kanada ictimaiyyəti bununla bağlı məlumatları Moskvada fəaliyyət göstərən Kanada qəzetlərinin və xəbər agentliklərinin müxbir büroları vasitəsi ilə əldə edirdi. Sovet rəhbərliyinin həmin dövrdə Azərbaycan xalqının milli-azadlıq hərəkatını “radikal islamçı” kimi təqdim etməsi Azərbaycan həqiqətlərinin təkcə SSRİ-də deyil, həm də dünyada, o cümlədən Kanadada təhrif olunmasına səbəb olmuşdu.

Kanadanın KİV-ləri Qafqazdan xəbərləri təqdim edərkən ona qərəzli yanaşırdılar. Kanada mətbuatı ölkə ictimaiyyətinin diqqətinə Ermənistanın Azərbaycana qarşı təcavüzü, bunun nəticəsində işğal etdiyi ərazilərin viran qalması, yüz minlərlə azərbaycanlıların öz yurdlarından məhrum olmaları, onların çəkdikləri məşəqqətlər haqqında materialları təqdim etməmişdilər. Kanadalıların əksər çoxluğu ermənilərin və Ermənistanın, istənilən kontekstdən asılı olmayaraq haqlı olmalarına instinktiv inanırlar. Burada xristian ermənilərin Kanadanın xristian dairələrində rəğbətlə qəbul edilmələri də mühüm rol oynayırdı.

Kanada mətbuatı Dağlıq Qarabağı SSRİ-nin varlığı dövründə Azərbaycana verilmiş etnik erməni regionu kimi qeyd edirdilər. Onlar erməni ekspertlərinin fikirlərini təkrarlayaraq, Azərbaycan ordusunun güclü və müasir olmasına baxmayaraq erməni hərbi qüvvələrinin möhkəmləndikləri dağlıq hissələrdən vurulub çıxarılmasının qeyri-mümkünlüyünü bildirirdilər. Kanada ictimaiyyətinə Azərbaycanın tərəfində guya Suriyadan gətirilmiş muzduların vuruşması haqqında bir sıra xarici informasiya agentliklərinin, o cümlədən “Reuters”-in məlumatları təqdim olunmaqla əslində başlanan müharibənin mahiyyəti təhrif edilir, onu Suriyada və Liviyada aparılan hərbi əməliyyatlar ilə eyniləşdirərək Azərbaycanın haqlı mübarizəsinə ləkə atırdılar [6].

XXI əsrin əvvəllərindən etibarən baş vermiş iri terror hadisələrindən sonra digər Qərb dövlətlərində olduğu kimi Kanadada da ictimai rəydə islam haqqında yanlış stereotipin formalaşması əhalisinin əksəriyyətinin islama etiqad etdiyi Azərbaycan haqqında qeyri-obyektiv təsəvvürün formalaşmasına səbəb olmuşdur. Kanadalılar Türkiyənin Azərbaycana böyük dəstəyini verməsi ilə paralel olaraq onun Suriyada müstəqil fəaliyyət göstərməklə NATO-dakı tərəfdaşlarının maraqlarının ziddinə qarşı çıxmasına narazılıqla yanaşırlar.

Vətən müharibəsi və Kanada hökumətinin mövqeyi. Vətən müharibəsinin başlanmasından sonra Kanada hökuməti münəqişə bölgəsində hərbi əməliyyatların bərpasını qınamaqla yanaşı onun nizamlanması üçün ənənəvi yanaşmasına sadıq qalaraq ATƏT-in Minsk qrupunun vasitəçiliyində təkid edirdi. Oktyabrın 5-də Kanadanın baş naziri Castin Trüdo keçirdiyi brifinqdə “Şərqi Avropada və Qafqazda, xüsusilə Dağlıq Qarabağda hadisələri müttəfiqlərimiz ilə müzakirə etmək” məqsədi ilə yaxın vaxtlarda xarici işlər naziri Şampani Avropaya göndərəcəyini bəyan etdi [7]. Oktyabrın 9-da Kanadanın Qlobal işlər nazirliyinin rəsmi saytında nazir Şampanın növbəti həftədə Yunanıstan, Avstriya, Belçika və Litvaya səfər edəcəyini, beynəlxalq birliyin Belarusda, Dağlıq Qarabağda, Şərqi Aralıq dənizi bölgəsində gərgin vəziyyətin necə aradan qaldırılması ilə bağlı müzakirələr aparacağı barədə məlumat dərc edilmişdi [8]. Halbuki, səfər ilk əvvəldən COVID-19-a qarşı qlobal mübarizədə Kanadanın və Avropa müttəfiqlərinin əməkdaşlığına həsr olunacağı bildirilmişdi. 2020-ci il oktyabrın 6-da Ottavada Kanadanın və B.Britaniyanın xarici

işlər nazirləri Fransua-Filipp Şampan və Dominik Raab Dağlıq Qarabağ münaqişəsi zonasında təmas xətti boyunca irimiqyaslı hərbi əməliyyatların başlanması haqqında xəbərlərdən dərin narahatlıq hissləri keçirdiklərini bəyan edirdilər [9].

Oktyabrın 16-da Kanadanın baş naziri Trüdo Ermənistanlı həmkarı ilə telefon söhbətində Azərbaycan və Ermənistan hərbi qüvvələri arasında Dağlıq Qarabağda bir neçə həftə ərzində aparılan hərbi əməliyyatlardan narahatlığını bildirdi. Ottavada keçirdiyi mətbuat konfransında Trüdo qeyd etdi ki, Paşinyana “Kanadanın öz müttəfiqləri ilə birlikdə zorakılığa son qoyulması üçün bütün söylərini sərf edəcəyini” bildirmişdir [10]. Trüdo guya Türkiyə hərbi qüvvələrinin birbaşa Azərbaycanın tərəfində münaqişədə iştirakı ilə bağlı bir sıra mətbuat orqanlarında yayılan məlumatların təsiri altında olduğundan məsələni tam aydınlaşdırma bilməmişdi. Kanada rəsmilərinin Türkiyənin guya münaqişədə iştirak etməsinin NATO-nu Ermənistan ilə qarşılıqlı müdafiə haqqında saziş imzalamış Rusiya ilə hərbi toqquşmaya cəlb edəcəyi ilə bağlı iddiaları əsassız idi. Kanadanın xarici işlər naziri 2020-ci ilin oktyabrında hətta Rusiyanı bölgədə nüfuzundan istifadə edərək Azərbaycanı və Ermənistanı sülh yolu ilə münaqişəni həll etmək üçün danışıqlar masasına qaytarmağa çağırırdı [11].

Oktyabrın 16-da Türkiyə prezidenti R.T.Ərdoğan ilə telefon danışığı zamanı Trüdo münaqişənin hərbi vasitələr ilə həllinin olmadığını, onun yalnız sülh yolu ilə nizamlanmasının mümkünliyünü qeyd etdi. O, həmçinin Türkiyə prezidentindən xahiş etdi ki, nüfuzundan istifadə edərək münaqişə tərəflərinin danışıqlar masasında dialoqa başlamalarına nail olmağa səy göstərsin. Türkiyə prezidenti R.T.Ərdoğan isə münaqişənin yenidən alovlanmasının əsas səbəbinin dünya birliyi tərəfindən Azərbaycanın ərazisi kimi tanınmış Dağlıq Qarabağın və onun ətrafında yerləşən bir neçə rayonun 30 il ərzində erməni silahlı qüvvələrinin işğalı altında qalması ilə əlaqələndirərək Azərbaycanın öz qanuni ərazisi daxilində əks əməliyyat apardığını həmsöhbətinin diqqətinə çatdırdı [12].

2020-ci il oktyabrın 29-da AB və Kanada liderlərinin virtual görüşündə çıxış edən Trüdo Kanadanın Avropa müttəfiqləri ilə birlikdə Dağlıq Qarabağ münaqişəsinin nizamlanmasında iştirak edəcəyini bəyan etdi [13]. 2020-ci il noyabrın 5-də Trüdo Fransa prezidenti E.Makron ilə telefon danışığı zamanı Dağlıq Qarabağ ətrafında başlanmış münaqişənin sülh yolu ilə həlli üçün diplomatik vasitələrin və dialoqun böyük əhəmiyyət kəsb etdiyini qeyd etdilər [14].

2020-ci il noyabrın 12-də Azərbaycan Respublikası Xarici İşlər Nazirliyinin Mətbuat xidməti idarəsinin Kanada xarici işlər nazirinin 11 noyabr 2020-ci il tarixli bəyanatına dair yaydığı açıqlamada “Kanadanın xarici işlər nazirinin Ermənistanla Azərbaycan arasında hərbi əməliyyatların dayandırılması ilə bağlı verdiyi, ermənipərəst hisslərin açıq şəkildə ifadə olunduğu birtərəfli bəyanatın təəssüf doğurduğu” qeyd edilirdi [15]. Bölgədə dayanıqlı sülhün təmin olunmasına mane olan hər hansı bir açıqlamanın verilməsi Kanadanın bir dövlət kimi beynəlxalq münasibətlər sisteminə də xələl gətirirdi.

Kanada hökumətinin başçısı Trüdo Ermənistana və ermənilərə xüsusi rəğbətini 2018-ci ildə etiraf etmişdi. Səfər ərəfəsində Trüdo verdiyi müsahibələrin birində Kanada ilə Ermənistan arasında “əla münasibətlərin” olduğunu və bu dostluğun daha dərinləşdirilməsinə ümid etdiyini qeyd etmişdi. Ermənistan Frankofoniya təşkilatına müşahidəçi qismində 2004-cü ildə qoşulmuş, 2012-ci ildə isə onun tam hüquqlu üzvü olmuşdur [16]. 2018-ci il oktyabrın 11-13-də Frankofoniya təşkilatının XVII sammitində iştirak etmək və Ermənistana rəsmi səfər məqsədi ilə İrəvana gəlmiş Trüdo oktyabrın 13-də Ermənistana rəsmi səfərinin yekunu ilə bağlı İrəvanda keçirilən mətbuat konfransında çıxışı zamanı Trüdo 1980-ci illərdə atası və qardaşları ilə birlikdə Ermənistanda olduğunu qeyd etdi [17]. 2020-ci il sentyabrın 21-də Ermənistanın müstəqillik günü ilə bağlı çıxışında Trüdo Kanadada yaşayan 60 min nəfərlik erməni icmasının fəaliyyətini alqışlayaraq qeyd etdi ki, “erməni əsilli kanadalılar hər gün cəmiyyətimizin və ölkəmizin həyatına mühüm töhfə verirlər” [18].

Erməni milli komitəsi 2020-ci ilin mayında Kanadanın xarici işlər naziri Şampandan liberal hökumətin Dağlıq Qarabağdakı separatçı erməni rejiminə münasibətini öyrənmək məqsədi ilə göndərdikləri məktuba cavab olaraq nazir bildirdi ki, Kanada əvvəlki illərdə olduğu kimi bu münaqişəyə münasibətdə ATƏT-in fəaliyyətini qətiyyətlə və müntəzəm dəstəkləyir. Şampan ATƏT-in Minsk qrupunun münaqişəni danışıqlar vasitəsi ilə həll etmək söylərinə daim dəstək veriləcəyini qeyd etdi [19].

Kanada hakimiyyəti ölkədə erməni millətçilərinin azərbaycanlılara qarşı irqçilik və qatı şovinist mövqedən çıxış edərək cinayət əməllərinə siyasi və hüquqi qiymətin verilməsinə tələsmirdi. 2020-ci il iyulun 26-da Kanadanın Vankuver şəhərində azərbaycanlıların yerli icması Tovuz hadisələri ilə bağlı erməni silahlı qüvvələrinin təxribatına etiraz nümayişi keçirdikləri zaman buradakı ermənilər fitnəkarlıq törətməyə çalışdılar. Lakin azərbaycanlı icmasının müraciəti ilə tədbirin keçirildiyi yerə polis qüvvələri cəlb edilərək bunun qarşısı alındı [20]. Lakin 2020-ci il avqustun 1-dən 2-ə keçən gecə Toronto şəhərində yerli erməni icmasının üzvləri soyuq və odlu silahlardan istifadə edərək burada yaşayan azərbaycanlılara basqın etdilər [21].

Kanadanın erməni icmasının liderləri Azərbaycanın Vətən müharibəsi dövründə Kanadanın münaqişənin həllində artan diplomatik iştirakını alqışlayırdılar. Artıq 2020-ci il sentyabrın 29-da Kanada erməni milli şurası hökumətə müraciət edərək hərbi əməliyyatların dərhal dayandırılması üçün söylərini gücləndirməsini tələb etdi. Bu müraciətdə ilk dəfə Kanada hərbi texnologiyasından münaqişə zonasında istifadə edilməsi haqqında müddəalar irəli sürülməyə başlandı. Kanada hökumətindən Türkiyəyə hərbi məhsulların ixracının dərhal dayandırılması və Türkiyədən münaqişədən dərhal kənarlaşmasına nail olunması tələb olunurdu [22].

Sentyabrın 27-də Kanada parlamentində Ermənistan ilə dostluq qrupunun rəhbəri liberal deputat Brayan Meyin Facebook səhifəsində yerləşdirdiyi bəya-

natında “Azərbaycanın Dağlıq Qarabağdakı erməni xalqına qarşı təcavüzü” pislənilir və Türkiyənin müharibədə rolu sərt şəkildə ittiham olunurdu [23]. Oktyabrın 20-də Kvebekin, Ontarionun və Britaniya Kolumbiyasının erməni diaspora təşkilatlarının Trüdoya yazdıqları məktubda Azərbaycan və Türkiyəni hərbi əməliyyatları başlamaqda, mülki obyektləri, o cümlədən xəstəxanaları bombardman etməkdə, islamçı muzduların hərbi əməliyyatlarda istifadə olunmasında və s. cəfəngiyatlarda ittiham edir, Kanada hökumətindən öz müqəddəratını və müstəqilliyini müəyyən etmiş “Artsax”ın müdafiə olunması xahiş edilirdi [24]. Dağlıq Qarabağ və onun ətrafında gedən hərbi əməliyyatların noyabrın 10-da üç tərəfli saziş ilə başa çatdırılmasından sonra Kanada erməni milli komitəsi Kanadanın baş nazirinə noyabrın 13-də hiddət dolu məktub göndərmişdi. Məktubda yenə də ənənəvi olaraq Kanada hökumətini Türkiyəyə hərbi təyinatlı texnologiya satmaqla “Artsax”ın dinc əhalisinin qətlinə baiskar olmaqda günahlandırılan ermənilər Kanadanın öz günahlarını yuması üçün ilk növbədə yeni erməni soyqırımına yol verməmək naminə “Artsax”ın müstəqilliyini tanımağa çağırırdılar.

Eyni zamanda erməni komitəsi NATO daxilində Türkiyəyə qarşı sərt qərarların qəbul olunması üçün Kanada hökumətinin fəal səylər göstərməsini tələb edirdi. Kanada ermənilərinin düşüncəsinə görə, münaqişənin yeganə ədalətli həlli “Artsax”ın müstəqilliyinin rəsmən tanınmasıdır.

Kanada hökuməti ölkə KİV-lərində erməni əsilli vətəndaşlarının Azərbaycan Respublikasına qarşı hərbi əməliyyatlarda iştirakı ilə bağlı müntəzəm olaraq təqdim olunan məlumatların araşdırılaraq hüquqi qiymət verilməsinə laqeyd yanaşırdı. Məsələn, 2020-ci ilin oktyabrın 9-da daşnak könüllülərindən olan erməni əsilli Kanada vətəndaşının münaqişə zonasında həlak olması haqqında “Radio Canada International”ın *rcinet.ca* internet saytında geniş material təqdim olunmuşdu [25].

Kanada hökumətinin Azərbaycanın haqlı işinə “töhfəsi” isə hərbi əməliyyatlar zamanı mülki əhali arasında itkilərin minimuma endirilməsi məqsədi ilə ordumuz tərəfindən hərbi əməliyyatlarda tətbiq olunan “Bayraktar” PUA-larının istehsalında istifadə olunan Kanada texnologiyalarının ixracının qadağan edilməsi oldu.

Kanada hökuməti 2019-cu ilin oktyabrında Suriyaya müdaxilə etdiyinə görə Türkiyəyə hərbi təyinatlı məhsulları almağı qadağan etmişdi, lakin 2020-ci ilin aprelində bu sanksiya aradan qaldırılmışdı. Kanadanın Qlobal İşlər Nazirliyinin ixraca nəzarət şöbəsi 2020-ci il aprelin 16-da L3 Harris Wescam şirkətinə Türkiyənin PUA istehsalçısı Baykar şirkətinə 7 ədəd MX-15D tipli görüntü və yönləndirmə sistemini satmağa icazə vermişdi. Bu icazə 2021-ci ilin iyununa kimi qüvvədə qalmalı idi. Kanadadakı erməni lobbisi ölkənin bir sıra nüfuzlu ictimai xadimlərini, televiziya aparıcılarını və ekspertləri də öz təbliğatında iştiraka cəlb edərək Kanada texnologiyasının da istifadə edildiyi Türkiyə PUA-larından dinc erməni sakinlərinə qarşı istifadə olunduğu haqqın-

da ictimai rəyi yönəltməyə çalışırdılar. 2020-ci ilin sentyabrın 29-da Kanadanın xarici işlər naziri Şampan bildirdi ki, əgər bu məhsulların təyinatı üzrə istifadə olunmadığı müəyyən edilərsə, həmin icazəni ləğv etmək haqqında qərarı qəbul etmək səlahiyyətindədir [26]. Oktyabrın 5-də Kanadanın xarici işlər naziri Şampan bəyan etdi ki, “Kanadanın sərt ixrac nəzarət rejiminə əsasən və davam etməkdə olan hərbi əməliyyatlara görə” Türkiyəyə verilən ixrac icazəsini dayandırmaq qərarına gəlmişdir. Nazirin bəyanatının ən riyakar fikirlərindən biri Dağlıq Qarabağda münaqişə nəticəsində yaşayış məntəqələrinin atəşə tutulması və dinc sakinlərin arasında itkilərin olması haqqında iddiaları səsəndirməsi idi [27]. Kanadanın erməni milli komitəsi hökumətin Türkiyəyə hərbi xarakterli məhsulların ixracına verdiyi icazəni dayandırması haqqında qərarını bəyəndiyini bildirməklə yanaşı, federal hökuməti belə bir icazənin verilməsi ilə bağlı məsələni sona qədər araşdırmağa çağırırdı.

2020-ci il oktyabrın 24-də Kanadanın Bombardier Recreational Products (BRP) şirkəti təyyarə mühərriklərinin bir sıra ölkələrə, o cümlədən, Türkiyəyə ixracını dayandırması haqqında qərar qəbul etdi. Lakin əgər WESCAM texnologiyası Kanadada istehsal olunurdusa, təyyarə mühərrikləri BRP-nin Avstriyadakı törəmə şirkətində istehsal olunurdu. Kanadada ilk dəfə olaraq Kanada silah istehsalçısı özünün digər ölkədəki törəmə şirkətinin silah və texnologiya ixracına qadağa tətbiq etdi [28].

Türkiyə hökuməti Kanada hökumətinin müdafiə xarakterli texnologiyanın və silahların Türkiyəyə ixracı lisenziyasının dayandırılması haqqında qərarını qətiyyətlə pisləyərək onu ikili standartlardan və dar siyasi yanaşmadan ələ çəkməyə çağırırdı. Türkiyə hökuməti bəyan edirdi ki, Dağlıq Qarabağda aparılan hərbi əməliyyatlarda tətbiq edilən PUA-larda öz texnologiyasının istifadəsindən narahat olan Kanadanın Yəməndə illərlə davam edən münaqişədə həmin texnologiyaların və silahlarının tətbiq edilməsindən narahatlıq bildirməməsi riyakarlıqdır. Türkiyə XİN “rəsmi Ottavanı ikili standartlar siyasətindən əl çəkməyə çağırır” və Kanada hakimiyyətinə “anti-Türkiyə dairələrinin təsiri altından çıxmağı və dar siyasi məqsədlər naminə fəaliyyət göstərməməyi” tövsiyə edirdi [29].

Kanada Azərbaycanın öz ərazilərini işğaldan azad etmək məqsədi ilə Türkiyə PUA-larından istifadə etməsinə cavab olaraq Türkiyəyə hərbi məhsulların ixracını qadağan etməklə əslində BMT-nin Təhlükəsizlik Şurasının qəbul etdiyi məlum qətnamələrdə əks olunduğu kimi Azərbaycanın öz ərazisinin bütövlüyünü müdafiə etmək hüququnu sanki inkar edirdi. Lakin Kanadanın dövlətlərin ərazi bütövlüyünün müdafiəsi hüququ məsələsində ikili standart Rusiya təcavüzünə məruz qalmış Ukraynanın ərazi bütövlüyünü qətiyyətlə dəstəkləməsində özünü büruzə verirdi. Maraqlıdır ki, Rusiyanı təcavüzdə ittiham edən Kanada onun müttəfiqi olan Ermənistanın təcavüzü ilə əlaqədar adekvat münasibət nümayiş etdirmirdi. Türkiyəyə qarşı sanksiya tətbiq edən Kanada onun Ukrayna ilə sıx siyasi və hərbi əlaqələr qurmasını, ona da Azərbaycana satdığı

PUA-lardan satdığını “görmürdü”. Əgər Azərbaycana Kanada texnologiyasının tətbiq edildiyi PUA-lara görə Türkiyəyə qarşı sanksiya tətbiq edilmişdisə, onda bu yanaşma Ukrayna ilə də bağlı tətbiq edilməli idi. Azərbaycanda separatizmi dəstəklədiyi bir vaxtda Ukraynanın ərazi bütövlüyünü tanımaq mövqeyində duran Kanadanın xarici siyasəti onun tərəfdaşları tərəfindən ciddi qəbul edilmirdi. Castin Trüdonun başçılıq etdiyi Kanada hökuməti Türkiyəyə hərbi texnologiyanın ixracına qadağa qoymasını insan hüquqlarının pozulmasının qarşısının alınması kimi izah etdiyi halda 1990-cı illərin əvvəllərində erməni təcavüzü nəticəsində 1 mln nəfərə kimi azərbaycanlının yurdlarından məhrum olmalarını və ağır mərhumiyyətlərə məruz qalmalarını, işğal edilmiş Azərbaycan ərazilərinin viran qalmasını və s. halları diqqətə almır və deməli, azərbaycanlıların da insan hüquqlarına malik olmalarını nədənsə nəzərə almırdı.

Buna baxmayaraq, Kanadada ermənilərin saxtakar təbliğatına qarşı etiraz edərək ən əsası haqqın tərəfində çıxış edən tədqiqatçılar da var idi. Kanada qlobal münasibətlər institutunun elmi əməkdaşı Robert Katler erməni müəlliflərin Kanada cəmiyyətini Dağlıq Qarabağın saxtalaşdırılmış tarixi barədə yanlış təsəvvür formalaşdırmağa yönəlmiş səylərinə qarşı etiraz edərək yazırdı ki, Dağlıq Qarabağ bölgəsi tarixin hər hansı mərhələsində müstəqil olmamış və yalnız 1920-ci illərin əvvəllərində sovet hakimiyyətinin ilk dövründə yaradılmışdır. Ermənistan rəhbərlərinin 30 il ərzində sülh danışıqları fonunda bölgədə daha da möhkəmlənmək səylərini qeyd edən müəllif bununla beynəlxalq ictimaiyyətin aldadıldığını bildirirdi [30].

Kanadanın hərbi tarixi üzrə mütəxəssisi Daff Krerar Kanadanın Cənubi Qafqazda xarici siyasətini Qırmızı papaq haqqında nağıla bənzədərək yazırdı ki, Kanada Qırmızı papaq kimi özünü qlobal çəkisi ilə “vicdanlı vasitəçi” kimi təqdim etsə də “nənənin gecə köynəyini geyinmiş canavarlar haqqında düşünür”. Müəllif Kanada hökumətinin Azərbaycanın öz torpaqlarını erməni işğalından azad etmək üçün tətbiq etdiyi Türkiyə istehsalı olan PUA-larında istifadə olunan texnologiyayı ölkədəki erməni lobbi təşkilatlarının təzyiqi qarşısında satmaqdan imtina etməsi haqqında qərarını yanlış addım hesab edirdi. Onun fikrincə, hərbi əməliyyatlarda PUA-lardan istifadə olunması dinc əhali arasında itkilərin minimum səviyyədə olmasına imkan verirdi. Hərbi əməliyyatlar dövründə Azərbaycanın cəbhə xəttindən xeyli uzaqda yerləşən yaşayış məntəqələrinin erməni hərbi qüvvələrinin raket atəşinə məruz qalması nəticəsində çoxsaylı itkilər verməsini də Kanada KİV nədənsə “unudurdu” [31].

Kanada parlamentində Azərbaycanın və Türkiyənin əleyhinə sərt tədbirlərin görülməsini tələb edən ermənipərəst siyasi xadimlər müzakirələrin keçirilməsinə nail oldular. Onların əsas tələbləri erməni diaspora təşkilatlarının tələblərini təkrarlayırdı. Onlar Azərbaycanı və Türkiyəni “sülhsevər Art-sax xalqına qarşı təcavüz etməkdə” ittiham edir və hökumətdən sərt tədbirlərin görülməsini tələb edirdilər. Bu tədbirlərdən ən vacibi onların fikrincə,

“Artsax”ın müstəqilliyinin tanınması ilə bağlı idi. Eyni zamanda, Türkiyəyə Kanada istehsalı olan hərbi təyinatlı texnologiyaların ixracına icazənin ləğv edilməsi və bu icazənin verilməsində iştirak edən məsul şəxslərin cəzalandırılması, hökumətin bu məsələdə məsuliyyətinin araşdırılması da tələb edilirdi. Ümumiyyətlə, Kanada parlamentində ermənipərəst qüvvələr hesab edirdilər ki, Azərbaycanın hərbi əməliyyatlarda üstünlüyünü təmin edən Türkiyə PUA-ları olmuşdur ki, onların əsas komponentlərindən biri Kanada hərbi təyinatlı texnologiyasıdır. Bunu əsas gətirərək onlar Kanada hökumətini münaqişədə erməni silahlı qüvvələrini sarsıdan əsas amillərdən birinin günahkarı hesab edirdilər.

Nəticə. Beləliklə, Azərbaycan xalqının Vətən müharibəsi dövründə Kanadanın rəsmi dairələrinin nümayiş etdirdikləri münasibət bir neçə amil əsasında formalaşmışdı. Kanada rəsmiləri hərbi əməliyyatların gedişində ölkənin dolayısı ilə də məsuliyyət daşmasına həssas yanaşırdılar və buna görə də Türkiyəyə hərbi təyinatlı məhsulların satışını dayandırılması haqqında qərar qəbul etdilər. Digər tərəfdən münaqişələrin həllinin yalnız dinc yolla mümkünlüyü haqqında prinsipinə sadıq qalaraq və ATƏT-in Minsk qrupunun üzvü qismində təşkilatın əsas prinsiplərindən çıxış edərək hərbi əməliyyatların dayandırılması haqqında çağırışlar edirdi. Kanada rəsmiləri hərbi əməliyyatlar dövründə dəfələrlə Ermənistan rəsmiləri ilə əlaqə saxlayırdılar. Kanada hökuməti və parlamenti ermənipərəst qüvvələrin təzyiqlərinə baxmayaraq “Artsax”ın rəsmən tanınması haqqında qərarın qəbul edilməsinə imkan vermədilər. Əgər Kanada Dağlıq Qarabağın müstəqilliyini tanıyarsa o zaman bu Azərbaycanın ərazi bütövlüyünə qarşı zərbə olmaqla yanaşı, Ukrayna, Gürcüstan kimi digər ölkələrin ərazi bütövlüyünü tanıyan Kanadanın mövqelərini zəiflədə bilərdi. Digər tərəfdən ATƏT-in Minsk qrupunda iştirak edən dövlətlərin də Kanadanın separatçı bölgənin müstəqilliyini tanımasından narazı olacaqları gözlənilən idi.

Dahi alman filosofu Georq Hegel yazırdı ki, “Mədəni xalqların əsil mərdliyi Vətən naminə özünü qurban verməyə hazır olmasındadır”. Xalqımız möhtəşəm fədakarlıq, mərdlik və dəyanət hissi nümayiş etdirərək mənfur düşmənin azğınlaşmış davranışından hiddətlənərək, on illərlə yadelli tapdaq altında inildəyən torpağının azad edilməsini riyakar beynəlxalq təşkilatların narazılığına baxmayaraq şərəflə həyata keçirdi.

ƏDƏBİYYAT

1. Canada-Azerbaijan fact sheet // https://www.international.gc.ca/country-pays/fact_sheet-fiche_documentaire/azerbaijan-azerbaïdjan.aspx?lang=eng
2. 2020 Report on Exports of Military Goods from Canada// <https://www.international.gc.ca/trade-commerce/controls-controles/reports-rapports/military-goods-2020-marchandises-militaries.aspx?lang=eng#note4> - İstinad tarixi: 28.11.2021
3. Details/Information for Canadian Forces (CF) Operation NYLON /<http://www.cmp-cpm.forces.gc.ca/dhh-dhp/od-bdo/europe/NYLON-eng.asp> - İstinad tarixi: 28.11.2021
4. Canada calls for restraint in Nagorno-Karabakh: <https://www.canada.ca/en/global->

affairs/news/2016/04/canada-calls-for-restraint-in-nagorno-karabakh.html- İstinad tarixi: 28.11.2021

5. Canada concerned by violence along Armenia-Azerbaijan border. July 15, 2020 // <https://www.canada.ca/en/global-affairs/news/2020/07/canada-concerned-by-violence-along-armenia-azerbaijan-border.html> - İstinad tarixi: 28.11.2021
6. Why is the 'frozen conflict' between Azerbaijan and Armenia heating up now?// <https://www.theglobeandmail.com/world/article-why-is-the-frozen-conflict-between-azerbaijan-and-armenia-heating-up/>
7. Prime Minister's remarks updating Canadians on support available to them during COVID-19/<https://pm.gc.ca/en/news/speeches/2020/10/05/prime-ministers-remarks-updating-canadians-support-available-them-during>
8. Minister Champagne travels to Europe to meet with key partners on the situations in Belarus, Nagorno Karabakh and the Eastern Mediterranean: <https://www.canada.ca/en/global-affairs/news/2020/10/minister-champagne-travels-to-europe-to-meet-with-key-partners-on-the-situations-in-belarus-nagorno-karabakh-and-the-eastern-mediterranean.html>
9. Joint statement by François-Philippe Champagne, Minister of Foreign Affairs of Canada, Dominic Raab, and U.K. Foreign Secretary on situation in Nagorno-Karabakh region // <https://www.canada.ca/en/global-affairs/news/2020/10/joint-statement-by-francois-philippe-champagne-minister-of-foreign-affairs-of-canada-dominic-raab-and-uk-foreign-secretary-on-situation-in-nagorno-k.html>
10. Trudeau discusses Nagorno-Karabakh war with Armenian and Turkish leaders // <https://www.rcinet.ca/en/2020/10/16/trudeau-discusses-nagorno-karabakh-war-with-armenian-and-turkish-leaders/>
11. Prime Minister Justin Trudeau speaks with President of Turkey Recep Tayyip Erdoğan // <https://pm.gc.ca/en/news/readouts/2020/10/16/prime-minister-justin-trudeau-speaks-president-turkey-recep-tayyip-erdogan>
12. Trudeau discusses Nagorno-Karabakh war with Armenian and Turkish leaders / <https://www.rcinet.ca/en/2020/10/16/trudeau-discusses-nagorno-karabakh-war-with-armenian-and-turkish-leaders/>
13. Prime Minister's remarks for the EU-Canada Leaders' Virtual Meeting / <https://pm.gc.ca/en/news/speeches/2020/10/29/prime-ministers-remarks-eu-canada-leaders-virtual-meeting>
14. Prime Minister Justin Trudeau speaks with President of France Emmanuel Macron // <https://pm.gc.ca/en/news/readouts/2020/11/05/prime-minister-justin-trudeau-speaks-president-france-emmanuel-macron> - İstinad tarixi: 22.09.2021
15. No:410/20, Azərbaycan Respublikası Xarici İşlər Nazirliyinin Mətbuat xidməti idarəsinin Kanada Xarici İşlər nazirinin 11 noyabr 2020-ci il tarixli bəyanatına dair açıqlaması / <https://mfa.gov.az/az/news/no41020-azerbaycan-respublikasi-xarici-isler-nazirliyinin-metbuat-xidmeti-idaresinin-kanada-xarici-isler-nazirinin-11-noyabr-2020-ci-il-tarixli-beyanatina-dair-aciqlamasi> - İstinad tarixi: 14.09.2021
16. Statut et date d'adhésion des 88 Etats et gouvernements de l'OIF./ <https://www.francophonie.org/sites/default/files/2019-09/Statut%20et%20adhesion.pdf>
17. PM Trudeau and PM Nikol Pashinyan of the Republic of Armenia hold a joint media availability. October 13, 2018 / <https://pm.gc.ca/en/videos/2018/10/13/pm-trudeau-and-pm-nikol-pashinyan-republic-armenia-hold-joint-media-availability>
18. Statement by the Prime Minister on Armenia's Independence Day. September 21, 2020. / <https://pm.gc.ca/en/news/statements/2020/09/21/statement-prime-minister-armenias-independence-day>
19. Humanitarian Crisis Looming After Armenian Military Targets Azerbaijanis In South Caucasus Region / <https://www.thej.ca/2020/09/30/humanitarian-crisis-looming-after>

- armenian-military-targets-azerbaijanis-in-disputed-south-caucasus-region/
20. Очередную акцию протеста провели азербайджанцы Канады:
<https://az.sputniknews.ru/world/20200726/424530590/Ocherednyyu-aksiyu-protesta-proveli-azerbaydzhantsy-Kanady---foto.html>
  21. Установлено местонахождение армян, напавших на азербайджанцев в Канаде:
<https://az.sputniknews.ru/world/20200802/424588811/Ustanovleno-mestonakhozhdenie-armyan-napavshikh-na-azerbaydzhantsev-v-Kanade.html>
  22. Canada Should Immediately Stop All Military Sales to Azerbaijan and Turkey And Condemn Their Aggression // <https://www.anccanada.org/canada-should-immediately-stop-all-military-sales-to-azerbaijan-and-turkey-and-condemn-their-aggression/>
  23. Fighting in the Caucasus: Canada and world powers try to remain neutral in Nagorno-Karabakh conflict. Oktober 12, 2020. By Josh Lalonde
[//https://leveller.ca/2020/10/fighting-in-the-caucasus-canada-and-world-powers-try-to-remain-neutral-in-nagorno-karabakh-conflict/](https://leveller.ca/2020/10/fighting-in-the-caucasus-canada-and-world-powers-try-to-remain-neutral-in-nagorno-karabakh-conflict/)-İstinad tarixi: 24.11.2021
  24. Letter to The Prime Minister of Canada Justin Trudeau from L'Union des communautés arméniennes du Québec, United Armenian Committee of British Columbia and United Armenian Council of Ontario / <https://www.anccanada.org/letter-to-the-prime-minister-of-canada-justin-trudeau-from-lunion-des-communaut-es-armeniennes-du-quebec-united-armenian-committee-of-british-columbia-and-united-armenian-council-of-ontario/>
  25. La communauté arménienne pleure un Canadien tombé au combat au Haut-Karabakh // <https://www.rcinet.ca/fr/2020/10/09/la-communaut-e-armenienne-pleure-un-combattant-canadien-tue-au-haut-karabakh/> - İstinad tarixi: 16.10.2021
  26. Final report: Review of export permits to Turkey: <https://www.international.gc.ca/trade-commerce/controls-contrôles/reports-rapports/exp-permits-turkey-licences-turquie.aspx?lang=eng>
  27. Canada issued permits for export of target acquisition gear to Turkey in May despite arms embargo./ <https://www.theglobeandmail.com/politics/article-canada-issued-permits-for-export-of-target-acquisition-gear-to-turkey/> published october 1, 2020
  28. Statement from Minister Champagne on suspension of export permits to Turkey/
<https://www.canada.ca/en/global-affairs/news/2020/10/statement-from-minister-champagne-on-suspension-of-export-permits-to-turkey.html>
  29. Kelsey Gallagher. Export suspension exposes flaws in Canada's arms controls. November 30, 2020. // <https://ploughshares.ca/2020/11/export-suspension-exposes-flaws-in-canadas-arms-controls/>
  30. Канаде, "наказавшей" Турцию за Карабах, напомнили про драму в Йемене:
<https://az.sputniknews.ru/world/20201006/425125714/turkey-kanada-war-azerbaijan-karabakh.html>
  31. Seeing the South Caucasus as it really is. By Robert M. Cutler. February 24, 2021//
<https://policyoptions.irpp.org/magazines/february-2021/seeing-the-south-caucasus-as-it-really-is/>-İstinad tarixi: 23.11.2021
  32. Duff Crerar. Babes in the Dark Woods, Again - How Long Will Canada be a Pawn in the Canadian-Armenian Lobby's Interests? November 04, 2021
[//https://caspiantpost.com/en/post/perspectives/babes-in-the-dark-woods-again-how-long-will-canada-be-a-pawn-in-the-canadian-armenian-lobbys-interests](https://caspiantpost.com/en/post/perspectives/babes-in-the-dark-woods-again-how-long-will-canada-be-a-pawn-in-the-canadian-armenian-lobbys-interests) – İstinad tarixi: 22.11.2021

ОТЕЧЕСТВЕННАЯ ВОЙНА АЗЕРБАЙДЖАНСКОГО НАРОДА И ДВОЙНЫЕ СТАНДАРТЫ ВНЕШНЕЙ ПОЛИТИКИ КАНАДЫ

Р.Г.ГАТАМОВ

РЕЗЮМЕ

Азербайджанская Республика, не примирившаяся с фактом нахождения части своей территории под оккупацией, в результате агрессии Армении, а также убедившаяся в безрезультатности «миротворческих советов» международных организаций решила своими силами восстановить свою территориальную целостность. Эта борьба Азербайджана переросла в настоящую Отечественную войну. Отечественная война выявила истинных друзей и недоброжелателей Азербайджана в мире. Применение двойных стандартов, на которые опиралась Канада, страна, расположенная довольно отдаленно от зоны конфликта и пережившая в своей истории периоды, когда сепаратистские выступления чуть не привели большим к бедствиям, было обусловлено некоторыми факторами.

К сожалению, следует констатировать, что отношения канадского общества, политических кругов и органов власти к Отечественной войне Азербайджанского народа не соответствовали принципам, на которых они всегда ссылались. Оценка и выявление причин позиции Канады относительно мер, предпринимаемой Азербайджанской Республикой для защиты своих суверенных прав, представляет определенный научный интерес. Для рассмотрения этой темы, кроме исследования позиции Канады в отношении армяно-азербайджанского, нагорно-карабахского конфликта, необходимо также обратить внимание на процесс обсуждения этого вопроса в канадском правительстве и парламенте, а также на факторы, повлиявшие на них, в том числе, на деятельность армянской диаспоры. Исследование этих вопросов позволяет определить дальнейшие тенденции канадско-азербайджанских отношений и роль внешних факторов в установлении устойчивого мира в регионе.

Ключевые слова: Азербайджан, Отечественная война, Карабах, Канада, армянский лоббизм, квебекский сепаратизм

THE PATRIOTIC WAR OF THE PEOPLE OF AZERBAIJAN AND DOUBLE STANDARDS IN THE FOREIGN POLICY OF CANADA

R.Q.HATAMOV

SUMMARY

Not resigned to the fact that part of its territory has been occupied by Armenia for more than 30 years and convinced of the ineffectiveness of the “peacekeeping recommendations” of international organizations, the Republic of Azerbaijan decided to restore its territorial integrity. This struggle of Azerbaijan has turned into a real patriotic war. The Patriotic War also showed the world the true friends and villains of Azerbaijan. Canada's use of double standards in its efforts to protect its sovereign rights has been driven by a number of factors.

Unfortunately, the attitude of the Canadian society, political circles and authorities of the Azerbaijani people to the Patriotic War did not correspond to the principles they declared. The scientific interest of the assessment of the position of the Canadian authorities regarding the measures taken by the Republic of Azerbaijan to protect its sovereign rights, and the investigation of the reasons possessed great importance. In addition to Canada's position on the Armenian-Azerbaijani Nagorno-Karabakh conflict, it is necessary to take into account the factors that influenced the discussions and decisions of the Canadian government during the Patriotic War, including the activities of the Armenian diaspora. The study of these issues would make it possible to determine the further directions of relations between the Republic of Azerbaijan and the Kingdom of Canada, the role of external factors in establishing a lasting peace in the region.

Keywords: Azerbaijan, Patriotic War, Karabakh, Canada, Armenian lobbying, Quebec separatism